

О.А. Прокопчук, канд. екон. наук
Житомирський національний агроекологічний університет

АГРОКОРПОРАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВА ЧИ ЗАГРОЗА РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Національна економіка України нині перебуває у стані інтенсивного реформування під впливом економічних і політичних змін макроекономічного та глобального характеру. Трансформаційні процеси, що розгортаються у всіх сферах суспільного життя, набули динамізму і в аграрному секторі економіки, що до недавнього часу залишався одним з найризикованіших і найменш привабливих для потенційних інвесторів. Проявом цього став розвиток агроформувань корпоративного типу, зокрема агрохолдинів. Це призвело до актуалізації у наукових колах питання доцільності подальшого поглиблення чи стримування процесу корпоратизації аграрної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні та практичні засади створення та функціонування корпоративних структур в аграрному секторі економіки знайшли відображення у численних працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В.Г. Андрійчука, П.І. Гайдучького, В.В. Зіновчука, М.Й. Маліка, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука та ін. Водночас додаткового вивчення потребують питання перспективних наслідків діяльності корпорацій та ефективність функціонування аграрного виробництва і розвиток сільських територій.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є ідентифікація впливу корпоративних структур на розвиток сільськогосподарського виробництва та сільських територій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст., у вітчизняній науковій літературі та практиці господарювання систематично й інтенсивно обговорювали проблему доцільності створення виробничих кооперативів, що у більшості країн світу проявили себе як одна з найефективніших форм підприємництва в аграрній економіці. Однак, через сукупність об'єктивних причин кооперативні відносини в аграрному секторі не досягли прогнозованого рівня розвитку. Натомість все більш розповсюдженою формою ведення аграрного бізнесу стають інтегровані структури корпоративного типу. Функціонуючи у формі акціонерного товариства, агрохолдингу чи фінансово-промислової групи, вони є багатофункціональними диверсифікованими підприємствами, які

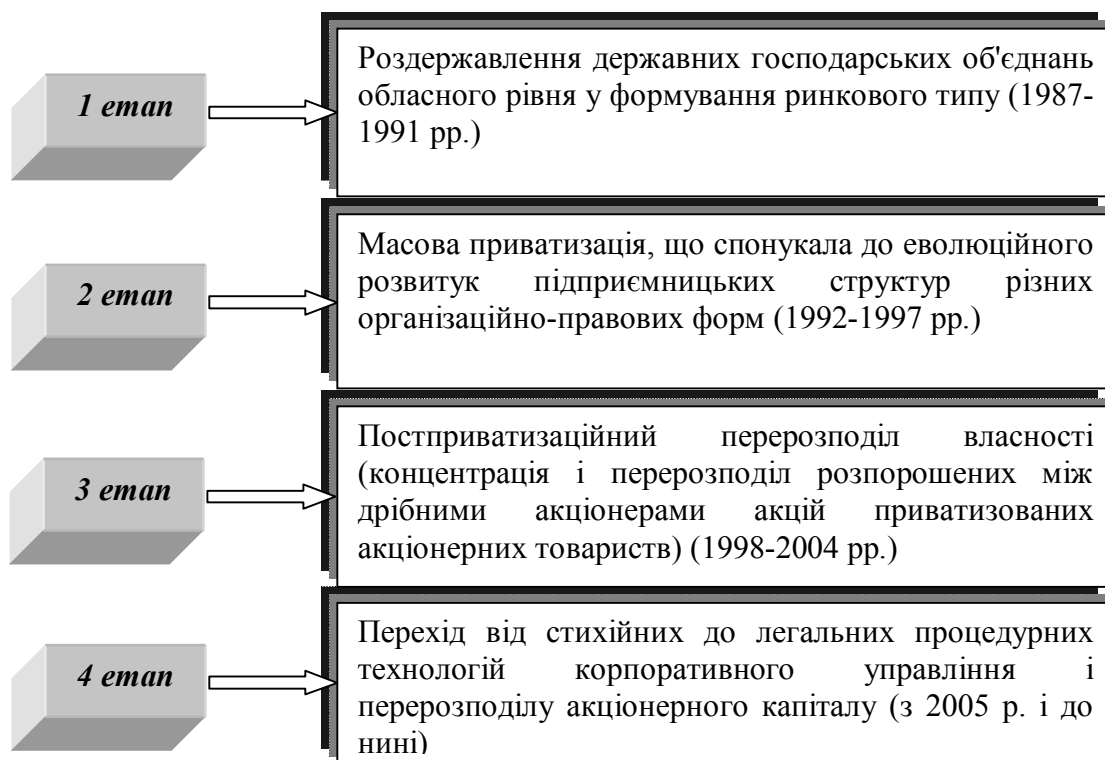
досягають високої ефективності за рахунок одержання синергетичного ефекту від поєднання конкурентних переваг і стійкості великих господарських одиниць, гнучкості й адаптивності малих суб'єктів господарювання.

Агрокорпорації створюють переважно в результаті горизонтальної чи (та) вертикальної інтеграції кількох суб'єктів господарювання, що консолідують свої ресурси для досягнення певної мети. Процес формування корпоративного сектора в аграрній економіці пройшов чотири етапи, на останньому з яких створення корпоративних структур відбувається переважно шляхом початкового інвестування вітчизняного чи іноземного капіталу в переробну промисловість, що забезпечує швидкий оборот капіталу, розвиток вхідної та вихідної логістики з подальшим вкладенням інвестицій у сільськогосподарське виробництво (рисунок).

Аграрний сектор традиційно має нижчу інвестиційну привабливість порівняно з іншими галузями економіки. Це визначається такими особливостями його функціонування, як низька оборотність капіталу; сезонність виробництва та залежність від природно-кліматичних умов, що підвищує ризик неповернення коштів; низька капіталовіддача та висока капіталомісткість; сучасний стан його розвитку, зокрема низька ефективність, конкурентоспроможність та фінансова стійкість підприємств. Однак його перспективність як об'єкта інвестування капіталу з кожним роком зростає, що спричинено дією низки факторів, основними з яких є:

1. Сприятлива кон'юнктура світового та внутрішнього ринків продукції сільського господарства, зокрема стійке зростання попиту і цін на агропродовольчу продукцію.

2. Низька вартість робочої сили – в Україні сільське господарство належить до галузей з найнижчим рівнем середньомісячної заробітної плати, яка здебільшого не досягає рівня законодавчо затвердженого прожиткового мінімуму [2].

Етапи формування корпоративних відносин в аграрному секторі економіки

Джерело: побудовано на основі [1].

3. Недосконалість законодавства щодо регулювання земельних відносин. Її проявом є низька орендна плата за землю. За даними Держземагентства, в Україні у 2012 р. середній розмір орендної плати за сільськогосподарські угіддя становив 470 грн за 1 га. [3]. Для порівняння зазначимо, що в країнах Європейського союзу оренда становила від 200 євро і вище [4]. Недоліком законодавчого регулювання також є відсутність лімітування площі земельних угідь, що може використовувати один розпорядник. Це дозволяє агрохолдингам акумулювати величезні земельні масиви за наявності потенційних можливостей придбати їх у приватну власність після зняття мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. За офіційними даними, середній розмір агрохолдингу в Україні у 2011 р. становив майже 200 тис. га., що удвічі більше порівняно з 2007 р. [5].

4. Нижчий податковий тиск для сільськогосподарських підприємств порівняно із суб'єктами господарювання інших галузей економіки.

В сукупності вищезазначені фактори дозволяють агрохолдингам виробляти продукцію з нижчою собівартістю, що є одним із джерел конкурентних переваг на ринку. Водночас це дає змогу забезпечити

внутрішні потреби у сировині для переробних підприємств – структурних підрозділів холдингу. Джерелом конкурентних переваг агрокорпорацій також є наявність потужного матеріально-технічного, фінансового та інноваційного потенціалу, масштабність виробництва, налагоджена логістична система, високий професійний рівень персоналу.

Наявність сприятливих факторів екзогенного середовища та ендогенних джерел формування конкурентних переваг призвели до поглиблення процесу корпоратизації в аграрному секторі економіки. Нині в Україні функціонують понад 15 потужних агрохолдингів, які мають в обробітку понад 100 тис. га сільськогосподарських угідь. Найбільшими з них є Укрлендфармінг (430 тис. га), Інвестхолдинг НСН (400 тис. га), Кернел Груп (255 тис. га) і Харвіст Холдинг (225 тис. га) [5].

Агрокорпорації, як правило, функціонують одночасно на території кількох адміністративних областей. Для прикладу зазначимо, що компанія Авангард діє на території 13 регіонів України. В результаті аграрна економіка фактично всіх регіонів перебуває під їх впливом. Найбільшу кількість холдингів створено в Херсонській (6), Дніпропетровській (7) і Донецькій (8) областях [5]. На сільських територіях Житомирської області функціонують такі компанії, як Нібулон, Райз, Лотуре, Галекс, Тако, АТК, Світанок [6]. Вони спеціалізуються переважно на виробництві продукції рослинництва.

Узагальнення емпіричних досліджень дозволило встановити, що корпорації є однією з перспективних форм організації аграрного бізнесу, оскільки мають високий рівень ефективності функціонування і є основними експортерами агропродовольчої продукції в Україні. Крім цього, наявність потужного фінансового потенціалу дає змогу агрохолдингам інвестувати значні кошти у розробку та використання новітніх технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, впровадження сучасних систем управління якістю. Це дозволяє виробляти високоякісну конкурентну на вітчизняному та світовому ринку продукцію, що відповідає міжнародним стандартам, для забезпечення внутрішніх продовольчих потреб країни та експорту.

Однак питання розвитку корпоративних структур в аграрній економіці обов'язково слід розглядати крізь призму їх впливу на сільські території, як осередок та джерело виробничих ресурсів для їх діяльності. Постійно нарощуючи обсяги землекористування, агрокорпорації стають одними з визначальних суб'єктів впливу на соціально-економічний та екологічний розвиток сільської місцевості. Негативним фактором їх дії є поступове витіснення з аграрного ринку інших суб'єктів економічної

діяльності (сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, фізичних осіб підприємців), в результаті чого:

- зменшуються податкові платежі до місцевих бюджетів (агрокорпорації сплачують податки за місцем офіційної реєстрації їх материнської компанії);
- знижується рівень сільської зайнятості (виробничий процес у агрокорпораціях, як правило, є високо механізованим і має нижчу трудомісткість, що зменшує потреби у робочій силі);
- скорочується фінансування розвитку соціальної інфраструктури на селі (агрокорпорації є бізнес-структурами, діяльність яких спрямовано першочергово на здобуття економічного ефекту).

Проявом негативного впливу на соціально-економічний розвиток села також є зниження рівня диверсифікації сільської економіки, оскільки виробництво більшості корпорацій є монокультурним. Це справляє негативний вплив не лише на економічні та соціальні умови розвитку сільської місцевості, а й на екологію: вирощування переважно високорентабельних культур (кукурудзу, соняшник, сою, ріпак) без дотримання сівозмін призводить до виснаження ґрунту, зниження його природної родючості.

Слід зазначити, що окремі агрокорпорації, притримуючись принципів соціальної відповідальності бізнесу, спрямовують значні інвестиції на зростання соціального капіталу сільських територій та впровадження інноваційних екологічно безпечних виробничих технологій, справляючи позитивний вплив на сталий розвиток села.

Висновки. Досліджуючи діяльність агрокорпорацій і їх вплив на сільськогосподарське виробництво та соціально-економічний стан села, необхідно враховувати, що процес розвитку корпоративного сектора в аграрній економіці є об'єктивним і незворотним. Зважаючи на це доцільною є розробка економічного механізму регулювання діяльності корпоративних структур та формування інституційного забезпечення його імплементації, що дозволить нівелювати їх негативний вплив на розвиток сільських територій і максимально використати можливості корпоративної форми бізнесу акумулювати потужний економічний та інноваційний потенціал для підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Бібліографічний список: 1. Коваленко О.В. Розвиток корпоративно-інтегрованих агроформувань: зарубіжний досвід і українська практика [Електронний ресурс] / О.В. Коваленко. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua>. 2. Ткачук В.І. Економічна безпека та

стійкість сільськогосподарських підприємств: моногр. / В.І. Ткачук, О.А. Прокопчук, М.І. Яремова. – Житомир: Волинь, 2013. – С. 83. 3. Держземагентство: наступного року орендна плата за землю може зрости на 15-20 % [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kievoblzem.org/news.php?page=1369>. 4. Закордонний досвід здійснення державного контролю за охороною та використанням землі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.com.ua/pravo/13660/index.html?page=11>. 5. Формирование и развитие агрохолдингов в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investycii.org/investuvanya/naukovi-publikatsiji/formyrovanye-y-razvytye-ahroholdynhov-v-ukrayne.html>. 6. <http://www.zt-invest.org>

Прокопчук О.А. Агрокорпорации: перспектива или угроза развитию аграрной экономики и сельских территорий. Исследовано влияние агрокорпораций на эффективность функционирования сельского хозяйства и развитие сельских территорий. Определены факторы, способствовавшие активизации деятельности корпоративных структур в аграрной экономике Украины.

Prokopchuk O. Agroc Corporations: a perspective or a threat for agrarian economy and rural areas development. Agroc Corporations influence on efficiency of agriculture functioning and rural development is investigational. The factors that contributed to the revitalization of the corporate structures of Ukraine agrarian economy are certain.